

José Guerrero

The Presence of Black, 1950-1966

Exposició: 08.05. – 05.09.2015

Sense títol, c. 1951-1952 | Tècnica mixta | 26 x 47,5 cm | Col·lecció família Guerrero | © José Guerrero, VEGAP, Barcelona, 2015

conjunt ara per primera vegada. Fruit d'aquell intens (re)trobament, Guerrero va pintar *La brecha de Viznar* (1966) i altres teles monumentals d'evocacions lorquianes. Guerrero va tenir sempre clara la importància de *La brecha de Viznar* dins la seva trajectòria: «Crec que va obrir una finestra nova [...]. Sempre m'ha fascinat el fet d'obrir una finestra, obrir un camí, obrir una escaleta.» Les ensenyances que Guerrero va treure d'aquest treball, a la vegada escenari d'un intens psicodrama i laboratori experimental, donarien peu a una nova etapa de la seva obra. Un moment molt interessant en què la destresa adquirida en el maneig del gest i els grans plans, la sensibilitat envers els cantells vibrants de les masses i les transparències, i en definitiva la maduresa de la seva dicció van ser posades al servei d'un nou repertori iconogràfic per donar compte de la seva pròpia memòria.

Va ser una etapa de plenitud que el va ocupar durant aquest parèntesi espanyol, abans de tornar cap a Nova York per enfrontar-se, amb armes i ànim ben calmat, a la nova escena de l'art en la seva ciutat d'acollida, commocionada per l'impacte del pop art, el minimalisme i el conceptual. Guerrero va estar a l'altura de les circumstàncies i va aconseguir reinventar-se sense trair-se i no sucumbir al naufragi de l'expressionisme abstracte. Probablement el retorn a Espanya havia estat fonamental per a tot allò. Gràcies a ell les turbulències que l'havien sacsejat es van assossegar, i per fi va estar en condicions de reunir les peces disperses de la seva ànima i, com el seu admirat Picasso, protagonitzar un original «retorn a l'ordre» guiat per la seva clara voluntat de construir.

Yolanda Romero, comissària de l'exposició

Programada per commemorar el centenari del naixement de José Guerrero (Granada, 1914 - Barcelona, 1991), aquesta exposició és la primera immersió monogràfica en els anys americans del pintor, aquells que marcarien el seu camí de manera més decisiva. La mostra presenta les seves primeres incursions en l'abstracció a través dels gravats i els experimentals frescos portàtils de principis de la dècada de 1950 (que revelen un pintor molt interessat en les possibilitats de la integració de la pintura en l'arquitectura); continua amb la seva posterior i plena integració en l'expressionisme abstracte americà a mitjans de la dècada, i s'acaba en el moment del retrobament amb la seva memòria espanyola i el retorn al seu país d'origen el 1965. El recorregut inclou obres mai vistes a Espanya procedents de col·leccions privades i de museus nacionals i nord-americans.

Després de la seva presentació a Granada el 2014, a les sales del Centro José Guerrero i al palau de Carles V a l'Alhambra, i després de mostrar-se a la Casa de las Alhajas de Madrid, la itinerància d'aquesta mostra finalitza a la Fundació Suñol. Barcelona va ser un lloc singular en la trajectòria professional i vital de José Guerrero, ja que va ser en aquesta ciutat, a la Fundació Joan Miró, on el 1981 l'artista va presentar la seva gran exposició antològica, una mostra decisiva per al coneixement de la seva obra entre la jove generació de pintors de la Transició espanyola, que van descobrir en el granadí un mestre i un amic. També va ser a Barcelona on, de la mà del galerista Carles Taché, l'artista va presentar les seves últimes obres l'any 1990. Finalment, va ser Barcelona la ciutat escollida per la seva filla Lisa per establir-se amb la seva família, una circumstància que va propiciar que l'artista passés llargues temporades a la ciutat comtal, fins a la seva mort el 1991.

Fundació Suñol

Passeig de Gràcia 98 | 08008 Barcelona | T 93 496 10 32
info@fundaciosunol.org | www.fundaciosunol.org

Horaris: de dilluns a divendres, de 11 a 14h i de 16 a 20h.
Dissabtes, de 16 a 20h. Diumenges i festius tancat.

Per a altres horaris, cal concertar prèviament per telèfon o e-mail.

Visites comentades. Públic individual: dijous i dissabtes a les 18h.
Grups: amb reserva prèvia.

L'ABSTRACCIÓ BIOMÒRFICA

José Guerrero va arribar als Estats Units el novembre de 1949, després de casar-se a París amb la periodista americana Roxane Whittier Pollock. Amb el bagatge dels seus estudis a l'Escola d'Arts i Oficis de Granada, que completaria, després de la Guerra Civil, a l'Escola Superior de Belles Arts de San Fernando de Madrid, i l'experiència d'un itinerari formatiu per l'Europa de la postguerra que li va permetre conèixer de primera mà l'obra dels grans mestres avantgardistes (Matisse, Picasso, Gris, Miró, Klee), Guerrero va arribar a la nova capital de l'art modern, Nova York, quan hi dominava l'expressionisme abstracte. Malgrat tot el que havia après al vell continent, la commoció va ser formidable. Ell mateix ho va confessar:

Recordo el xoc que em va produir la primera exposició de Pollock, les exposicions que s'anaven succeint. Era com anar cremant interiorment. Un foc que m'anava estimulants a pintar [...]. Cada vegada que veia aquelles obres les mirava amb tanta intensitat que després havia d'anar cap a una finestra per observar el cel i poder trobar-hi quelcom que em fos familiar. Eren obres tan noves com no n'havia vist mai abans a Europa. Sovint li deia a la Roxane: «Em caldran cinc anys per refer-me d'aquest canvi de vida, d'ambient i d'art.»

En els anys anteriors s'havia familiaritzat amb els nous valors plàstics, i la seva obra, sempre ansiosa de modernitat, havia prosseguit la seva depuració figurativa temptejant una abstracció incipient. Però encara existia una tensió entre aquells dos llenguatges o modes de visió difícilment compatibles. Aquella tensió va semblar voler resoldre's a *Lavanderas* (1950), que el mateix José Guerrero considerava l'origen de la seva gran transformació, tot just en arribar als Estats Units. A aquella obra germinal la van seguir una sèrie de treballs decididament abstractes, realitzats a l'Atelier 17, que William Hayter havia traslladat a Nova York des de París el 1940. Al taller, a més d'aprendre les tècniques del gravat, Guerrero va assajar fermament un vocabulari formal que ja hauria pogut conèixer a l'Europa central.

Als anys trenta, artistes com Hans Arp, Willi Baumeister i sobretot Joan Miró (que va passar més d'una temporada a l'Atelier 17) van popularitzar el que es coneixeria com *abstracció biomòrfica*. I uns anys després aquella poètica va influir poderosament en els treballs primerencs d'artistes etiquetats sota la denominació d'expressionistes abstractes, com Baziotes, De Kooning, Rothko i d'altres. En aquest marc, Guerrero va portar fins a les últimes conseqüències l'evolució cap a l'abstracció, com es pot veure en la sèrie de gravats seleccionats per a aquesta exposició, i que van ser estrictament els primers treballs que va exposar (i va vendre) als Estats Units. Relacionades amb aquests gravats també pintaria algunes teles com les que es mostren procedents del Wright Museum of Art del Beloit College, així com diverses obres d'inspiració mural.

PINTURA I ARQUITECTURA

I és que Guerrero es va voler donar a conèixer com a muralista, i durant anys va persistir en un projecte d'investigació per renovar la mil·lenària tradició del fresc. Va ser aquella investigació, incentivada per un dels mestres que més el va influir, Vázquez Díaz, la que es va proposar desenvolupar a París després d'acabar els seus estudis, per a la qual va obtenir una beca del Govern francès. Ja a Nova York, l'interès que tenia per aquesta indagació es va veure plenament confirmat: el muralisme mexicà havia estat molt

important entre els artistes nord-americans que van treballar per a la Works Progress Administration, i per una fase semblant d'atenció a l'arquitectura van passar quasi tots els grans pintors de l'expressionisme abstracte.

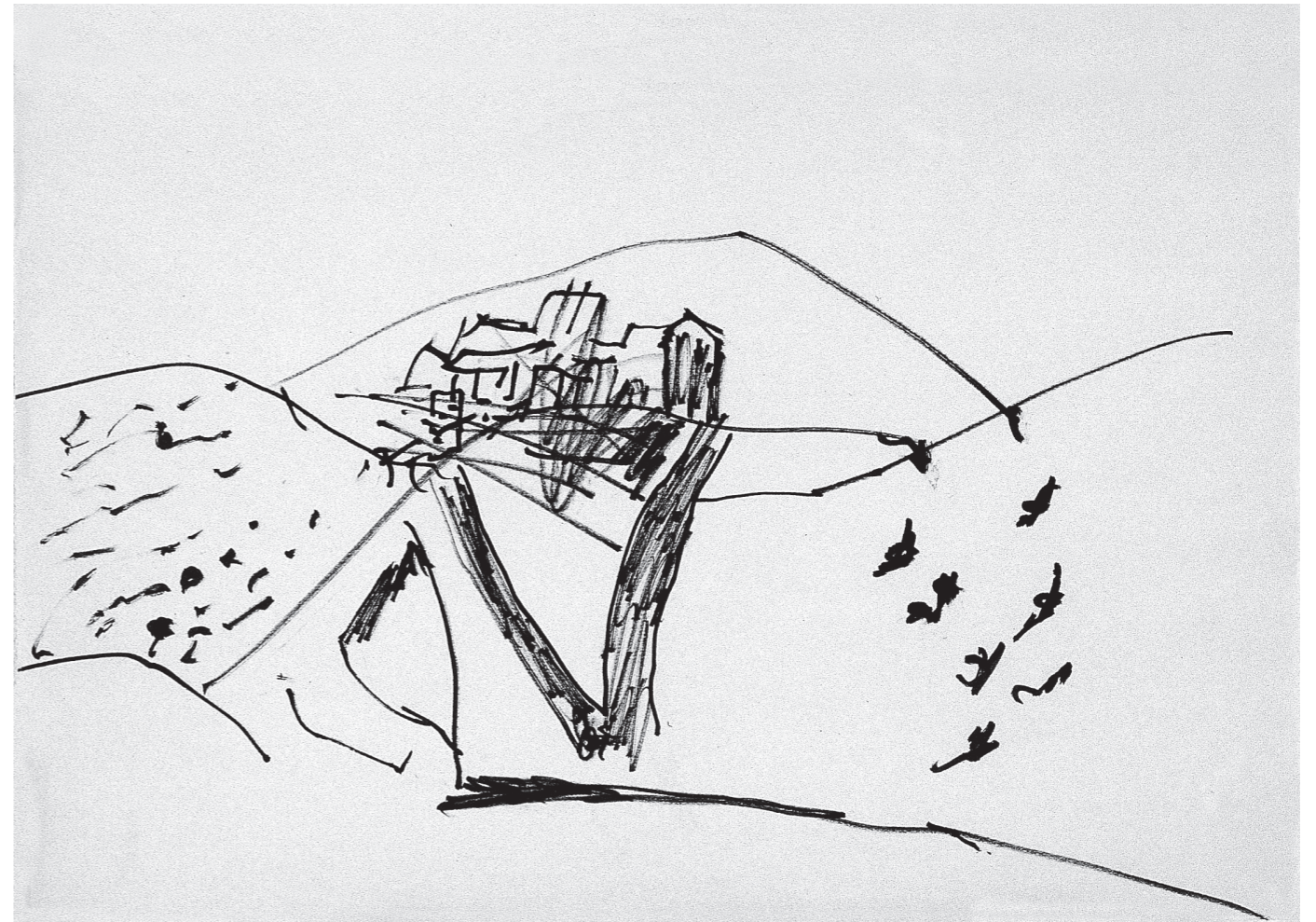
No ha de sorprendre, doncs, que aquella realitat, que formava part de l'ambient novaiorquès, condicionés Guerrero. Tot i així, la seva ambició primordial en aquest camp va ser integrar en la pintura els nous materials que la indústria de la construcció estava proporcionant (uralita, maons refractaris, blocs de ciment, etc.). D'ençà de la primera presentació dels treballs que va denominar «frescos portàtils», mai abans de l'actual exposició no s'havia mostrat un conjunt tan significatiu d'aquests panells. És, doncs, una de les novetats d'aquesta retrospectiva, que presenta un Guerrero *matèric* iniciat poc després d'arribar a Nova York però amb origen a Europa.

DE LES BIOFORMES AL GEST

L'abstracció biomòrfica, en els paràmetres de la qual havia desenvolupat la seva primera producció americana (en les tres direccions esmentades: el gravat, que aviat va abandonar, la investigació mural i la pintura sobre tela), no implicava en sentit estricte absència de figuració, i això li va servir perfectament com a estació intermèdia o fase de transició en l'evolució de la seva obra. La va cultivar des dels inicis dels anys cinquanta fins a mitjans de la dècada. El 1954 Guerrero havia travat amistat amb James Johnson Sweeney, molt interessat en l'experimentació que duia a terme en els seus frescos portàtils, i The Solomon R. Guggenheim Museum, del qual era director, en va adquirir un: *Three Blues*. A més, el va incloure en algunes exposicions col·lectives i va facilitar la seva primera individual, en companyia de Joan Miró a The Arts Club de Chicago. Aquesta exposició, en què es presentava un conjunt de frescos portàtils amb teles, alguns dels quals de grans dimensions com ara *Black Cries*, pintat amb motiu del naixement de la seva filla Lisa, va ser considerada pel mateix Guerrero com la clau que li va obrir professionalment les portes de l'Amèrica del Nord. En efecte, al cap de pocs mesos va començar a treballar amb la que seria la seva galerista americana fins al 1963, la prestigiosa Betty Parsons, galerista de Pollock, Rothko, Clifford Still i Barnett Newman, entre d'altres.

De manera progressiva, Guerrero va anar abandonant el vessant *signic* de l'abstracció biomòrfica per centrar-se en el que va sentir com el seu interès més íntim: «Els espais, la tensió que tenen els espais... respirar.» Les primeres formes d'evocació orgànica, aleshores, es van anar desfent. Juan Manuel Bonet ha assenyalat com Guerrero no va evolucionar ni cap a l'impressionisme abstracte ni cap al minimalisme, les dues tendències que es dibuixaven predominants, sinó que es va mantenir fidel als dictats de la primera generació de l'expressionisme abstracte, «aprofundint en la idea de lirisme i practicant un art d'acció, energètic». I el mateix autor sosté que aquests anys Guerrero «planteja les coses en uns termes dispersos, naufragats», que són els que convergiran el 1958 en l'exposició *The Presence of Black*, títol que fa al·lusió a l'estat anímic del pintor, tot i que també a la constància, la recurrència que el color negre havia tingut en la seva vida.

Només uns mesos abans d'aquella exposició, la Graham Foundation de Chicago li va concedir una beca al costat d'artistes com Wilfredo Lam i Eduardo Chillida, destinada a fomentar la col·laboració entre artistes i arquitectes. Les discussions en què va participar el van deixar esgotat, a prop del col·lapse. Va patir aleshores una angoixa que va revelar una crisi profunda i que el va conduir a la psicoanàlisi. Al cap d'un temps va fer probablement aquella visita a l'estudi de Rothko, detonant de l'abandonament de les seves experimentacions murals, ja a finals dels cinquanta: «Li

Sense titol, (Viznar), 1965 | Tinta sobre paper | 22 x 32 cm | Col·lecció família Guerrero | © José Guerrero, VEGAP, Barcelona, 2015

vaig preguntar si no li interessaria cooperar amb arquitectes, ja que la seva obra era monumental. Em va contestar que no li interessava gens, perquè els edificis els tiren a terra, els canvien i destrossarien l'obra, i tampoc hi volia cap compromís. Aquella conversa em va aclarir una idea. Jo estava desenvolupant un treball al fresc a base de silicona i una sèrie de materials diversos, i el vaig abandonar.»

L'EXPRESSIONISME ABSTRACTE

Pel que fa a la seva evolució plàstica, les obres del període 1955-1958 van anar abandonant definitivament les reminiscències orgàniques i biomòrfiques per endinsar-se en una pintura més gestual. Llavors construïa el quadre amb formes que revelaven l'activitat intensa i emocional de l'artista davant la tela: la creació sorgia d'allò desconegut, dels estats d'ansietat i dubte que l'assaltaven. El 1956 encara pintava, en registres biomòrfics, el monumental *Signs and Portents*, que compendia i porta a la seva màxima expressió allò que havia elaborat durant els anys precedents. Però en les obres d'aquests anys comencen a aparèixer signes clars de canvi i d'aproximació als modes de l'*action painting*. Els propòsits són clars i els èxits consistents. Els títols donen a entendre la seva adhesió a una modalitat de l'abstracció no compromesa amb adherències temàtiques de cap classe: *Yellow and Brown* (1959), *Blues and Black* (1958), *Blue Variations* (cap al 1962), etc. Guerrero confirmava ja la seva singularitat, el seu gest (colors provocatius sumats a formes dramàtiques en què el negre acostumava a tenir un notable

protagonisme), que li permetien traslladar a la tela el seu món emocional.

LA MEMÒRIA REVISADA

Tanmateix, cap al 1962-1963, poc després de concloure la seva psicoanàlisi, es va produir un nou gir: de sobte, molts títols d'obres van aparèixer en espanyol, mostrant evocacions figuratives i sentimentals relacionades amb la pàtria del pintor: *Albacin* (1962), *La chía* (1962), *Sacromonte* (1963), etc. Allò semblava un preludi o una preparació mental pel seu retorn a Espanya, que en efecte va tenir lloc el 1965, per un període d'una mica més de tres anys. Guerrero va canviar d'escenari. No va modificar substancialment el seu llenguatge creatiu, però, com va recordar Juan Antonio Ramírez, sí que va reorientar la lectura dels seus treballs atorgant-los una clau temàtica adequada a la nova circumstància. Les raons del retorn a Espanya vint anys després de la seva *fugida* a la recerca de l'aire que li faltava aquí van ser tant d'ordre familiar com professional (relacionades amb l'esgotament comercial de l'Escola de Nova York, de la qual formava part, davant la vitalitat de l'informalisme a Espanya). Els Guerrero es van establir entre Frigiliana (on van adquirir i remodelar un *cortijo* al qual tornaria des d'aleshores cada estiu), Conca (animat per Gustavo Torner i per l'ambient creat al voltant del Museu d'Art Abstracte Espanyol) i Madrid.

Durant un viatge per Andalusia a l'estiu va visitar el barranc de Viznar, lloc on van assassinar Federico García Lorca, i va fer nombrosos apunts figuratius que es mostren en